

KABZA
(القبضة)

Dört parmak boyundaki
eski bir uzunluk ölçüsü
(bk. PARMAK).

**KAÇANIKLI
MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ**

Makedonya'nın başşehri Üsküp'te
XVII. yüzyılın başlarına ait külliye.

Üsküp'ün kuzeydoğu kesimindeki Kâtib Şâhin mahallesinde yaptırılan külliyei oluşturan cami, türbe, mektep, kütüphane ve zâviyeden hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Külliye, büyük bir ihtimalle Yemen fâtihî Koca Sinan Paşa'nın oğlu olduğu düşünülen Kaçanikli Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye ait vakfiyede "emîr'ül-ümerâ" olarak zikredilmesinden onun sancak beyi de olduğu anlaşılmaktadır. Rumeli beylerbeyliği dışında birçok yerde valilik yaptığı ve başka görevlerde bulunduğu kaydedilmektedir. Mehmed Paşa 1041 (1631) yılında vefat etmiştir.

Kaçanikli Mehmed Paşa, Üsküp'te bina ettirdiği bu külliye için bir vakıf kurarak birçok şehir, kasaba ve köyde arazi, dükân, değirmen gibi mülkler vakfetmiştir. Şâban 1017'de (Kasım 1608) düzenlenen vakfiye Makedonya Millî Tarih Enstitüsü tarafından, Hasan Kaleşi ve Mehmed Mehmedovski'nin hazırladığı *Tri Vakufnami na Kaçanikli Mehmed -Paşa* adlı çalışma içinde neşredilmiştir (Skopje 1958; ayrıca bk. Ayverdi, s. 258-259). Külliye'nin merkezi konumundaki cami ile türbenin kroki mahiyetindeki planları, çizimleri ve fotoğrafları Üsküp Şehir Müzesi'nde korunmaktadır.

Cami. 1010 (1601) yılından sonra ortadan kalkmış bulunan Kâtib Şâhin Camii'nin yerinde inşa edilmiştir. Vakfiyeden anlaşıldığına göre eski caminin imamı ve iki müezzininden biri bu camide görev almıştır (Kaleşi -Mehmedovski, s. 25, 33, 34; Kumberadži -Bogoević, s. 109, 115). Vakfiyede caminin inşa kitâbesine de yer verilmiştir. Bugün Üsküp'teki Kurşunlu Han'da muhafaza edilen kitâbe iki satır halinde yazılmıştır: "Sâhibü'l-cum'a Mehmed Ağa kim / Hayr edip bu camii kıldı binâ / Göricek hâtif dedi târihini / Mecma-ı makâm-ı ra'nâ dil-küşâ (sene 1010)". Caminin mimarı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Komünist yönetim sırasında be-

lediye yetkilileri tarafından uygulanan imar planı çerçevesinde 1955'te cami avlusundaki türbeyle birlikte yıktırılarak tamamen ortadan kaldırılmıştır (Kumberadži -Bogoević, s. 115).

Mevcut bilgi ve belgelere göre cami kareye yakın dikdörtgen planlı bir harim, bunun kuzeyinde ahşap direklerle taşınan son cemaat yeri ve batı cephesine bitişik minareden oluşmaktaydı. Caminin kabaça yontulmuş taş ve tuğlayla inşa edildiği belirlenmektedir. Cephelerin alt seviyesinde ikişer pencere mevcut olup güney duvarı ortasında yarım daire şeklinde mihrap nişinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Harimin boyutları dikkate alınırca üzerinin kubbe ile örtülü olması kuvvetle muhtemeldir. Ahşap son cemaat yeri oldukça geniş tutulmuştur. Doğu-batı yönüne doğru iki sıra halinde atılmış on iki ve doğu ile batı tarafında kuzey-güney yönünde sıralanmış üçerden altı ahşap direğe binen sundurma şeklindeki bir çatıyla örtülüdür. Kare kesitli direklerin birbirine konsollarla bağlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Harimin kuzeybatı köşesine dıştan bitişik minare çokgen kaideli olup yukarıya doğru gittikçe daralan prizmatik bir pabuca sahiptir. Çokgen olan gövdenin başlangıcında ve bitiminde kaval silme yer almaktadır. Korkuluğu ajur tekniğinde yapılmış geometrik kompozisyonla bezeli şerefenin alt tarafı üç sıra mukarnasla dolgulanmıştır. Gövdeye göre daha dar olan peteğin üst kısmında küçük delikler mevcuttur. Minareye kaide'nin kuzeye bakan cephesi üzerindeki bir kapı vasıtasıyla geçilmektedir.

Türbe. Caminin avlusunda bulunduğu anlaşılan türbe camiiyle birlikte yıktırılmış olup planı ve oldukça kötü baskılı bir fotoğrafi mevcuttur. Türbede yatan Kaçanikli Mehmed Paşa, külliye için kurduğu vakfın şartları arasında türbenin cami avlusunda hatip Ömer Çelebi'nin kabri yanında inşa edilmesi, vefatında türbede defnedilmesi ve vakıf kuranların da bu türbeye gömülmesi şeklinde kayıtlar bulunmaktadır. Bu tür bilgilerden hareketle yapının bâninin ölümünden hemen sonra inşa edildiği söylenebilir (Kaleşi -Mehmedovski, s. 39, 40; Kumberadži -Bogoević, s. 116).

Türbe kare planlı ve kübik gövdeli olup kuzeyindeki kapısı önünde enine dikdörtgen planlı bir sakıf bulunmaktadır. Düzgün kesme taşla inşa edilen türbenin doğu, güney ve batı cephelerinde sivri kemerli birer pencere yer almaktadır. Ku-

zeyindeki sakıf üç sütuna oturan sivri kemerlerle yanlara açılmaktadır. Üzeri aynı tonozla örtülü bu bölümün güneyindeki kare planlı türbeye cephenin ortasındaki bir kapıyla geçilmektedir. Oldukça yüksek, sağır ve sekizgen kasağa oturan bir kubbeyle örtülü türbenin iç mimarisi hakkında bilgi yoktur. Ancak kubbeyle pandantiflerle geçildiği elde mevcut plandan tesbit edilmektedir.

Külliye'nin vakfiyesinde kayıtlı olan zâviye'nin yeri belirlenememiştir. Makedonyalı araştırmacı L. Kumberadži -Bogoević zâviye'nin caminin hemen yanında olduğunu söylemektedir (*Osmanliski Spomenici*, s. 133). Vakfiyede on altı hücreli olduğu belirtilen zâviyede görevlilere verilecek yevmiye ve diğer malzemeler de kaydedilmiş, şeyhe, sûfilere, aşçıya, ekmeğe, kilerciye, suyolcuya ve temizlikçiyeye ödenecek ücretle gıda maddelerinin miktarı ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu yapının da 1955'te yıktırıldığı anlaşılmaktadır (*a.g.e.*, s. 133). Yine yerli tam olarak belirlenememekle birlikte külliye'de bir mektebin mevcut olduğu vakfiyeden öğrenilmektedir. Vakfiyede mektepteki görevli personele verilmesi gereken ücretle iâşenin miktarı da belirtilmiştir. Külliye'nin vakfiyesinde ayrıca kütüphanede görevli hâfız-ı kütübe ödenecek ücretle satın alınması şartı getirilen dinî, ilmî ve fennî kitaplar hakkında bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kaçanikli Mehmed Paşa'nın Arapça Vakfiyesi'nin Süreti, VGMA, Defter, nr. 633/Tasi, s. 21-24; *Arhiv na Makedonija: Fond Ulema Medžlis*, Skopje 1939, K. 85; BA, Ruüs, nr. 78, s. 152; *Sicill-i Osmânî*, III, 1030; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III/3*, s. 258-259, 304; K. Tomovski, "Pregled na Pozmačajnite Turbinja vo Makedonija", *Zbornik na Tehničkiot Fakultet 1957-58 Godina*, Skopje 1957-58, s. 95-111; Hasan Kaleşi - Mehmed Mehmedovski, *Tri Vakufnami na Kaçanikli Mehmed-Paşa*, Skopje 1958, s. 11-48; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 55; Mehmet İnbâşi, *Osmanlı İdaresinde Üsküp Kazası: 1455-1569* (doktora tezi, 1995), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 98; Mustafa Özer, *Üsküp'te Türk Mimarisi: XIV-XIX. yy.* (doktora tezi, 1998), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 236-239, 360; L. Kumberadži -Bogoević, *Osmanliski Spomenici vo Skopje*, Skopje 1998, s. 109, 115-116, 133; G. Elezović, "Turski Spomenici u Skoplju", *Glasnik Skopskog Naučnog Društva*, XII, Skopje 1933, s. 262; D. Bojanic, "Podaci o Skoplju iz 951 (1544) Godine", *POF*, III-IV (1952-53), s. 607-619; Behicüddin Şehabi, "Üsküp'te 1912-1990 Tarihleri Arasında Yıkılan veya Yıkılmaya Maruz Kalan Camiler", *el-Hilâl*, IV/33, Üsküp 1991, s. 20.

